

UNIwersytet
Warszawski

Wydział Psychologii

Warszawa, 09.01.2021

dr hab. Małgorzata Draps

Katedra Psychologii Zdrowia i Rehabilitacji

Wydział Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Małgorzaty Draps
pt. „Badanie homogeniczności neuronalnych, psychologicznych i behawioralnych
czynników kompulsywnych zachowań seksualnych”**

(przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. Mateusza Goli, Instytut Psychologii PAN)

W przedstawionej mi do recenzji pracy doktorskiej Autorka, Małgorzata Draps, podjęła zagadnienie korelatów zachowań stanowiących istotę zaburzenia o charakterze kompulsywnych zachowań seksualnych (*compulsive sexual behavior disorder*, CSBD). Jak wskazuje Autorka, rozprawie doktorskiej przyświecały dwa główne cele: opis i wnikliwa ocena funkcjonowania osób wykazujących objawy tego zaburzenia oraz sprawdzenie hipotezy o jego homogeniczności. Praca powstała w ramach realizacji dwóch grantów NCN przyznanych prof. Mateuszowi Goli, oraz, co warto podkreślić, dzięki uzyskanemu przez Autorkę finansowaniu przez Narodową Agencję Wymiany Akademickiej projektu stażowego w Centre de Recherche en Neurosciences de Lyon.

Na samym wstępie chciałabym podkreślić, że podjęty przez Autorkę w ramach przygotowania rozprawy doktorskiej wysiłek wart jest uznania z kilku istotnych względów. Praca dotyczy ważnego problemu zdrowotnego, który stanowi ogromne wyzwanie w sensie teoretycznym i praktycznym (Autorka omawia w ramach swojej rozprawy dyskusyjne kwestie teoretyczne i zwraca uwagę na problem leczenia osób przejawiających kompulsywne zachowania seksualne). Przeprowadzone badania mają charakter nowatorski, dotyczą

zagadnienia dopiero od niedawna dyskutowanego szerzej w literaturze naukowej (samą kategorię diagnostyczną, CSBD, uwzględniono w ostatnim wydaniu ICD, w 2019 roku). Jest ono zresztą nadal podejmowane stosunkowo rzadko w literaturze psychologicznej czy psychiatrycznej o zasięgu nie tylko lokalnym, ale i międzynarodowym. Tymczasem badania naukowe na temat zaburzenia związanego z kompulsywnymi zachowaniami seksualnymi oraz propozycje konceptualizacji objaśniających mechanizmy leżące u jego podłoża są konieczne ze względu na potrzebę lepszego rozumienia fenomenu, a co za tym idzie rozwoju programów terapeutycznych. Praca Małgorzaty Draps stanowi cenne uzupełnienie luki w tym zakresie. Autorka zaplanowała, przeprowadziła, i wreszcie dosyć szczegółowo opisała w swojej pracy złożone, czasochłonne badania wymagające specjalistycznej wiedzy i odpowiedniego przygotowania. Zaprezentowany projekt badawczy jest bardzo ambitny, a jego realizacja imponująca. Autorka, odnosząc się do współczesnej koncepcji Heathertona i Wagnera wyjaśniającej niepowodzenia w autoregulacji charakteryzujące zaburzenia psychiczne, postawiła sobie za cel testowanie wiodących (trzech) modeli teoretycznych zakładających istnienie różnych mechanizmów CSBD o podłożu neuronalnym. Podjęła zatem kluczową z punktu widzenia psychologii klinicznej kwestię identyfikacji mechanizmów wyjaśniających nie tylko rozwój zaburzenia, ale i istnienie jego możliwych podtypów. Przeprowadziła pierwszą próbę identyfikacji podtypów CSBD, stosując w tym celu wieloaspektowe metody pomiaru. Ponadto w swoich badaniach po raz pierwszy zwróciła uwagę na ważne z punktu widzenia diagnozy klinicznej zjawisko „ciągów pornograficzno-masturbacyjnych” w CSBD. Nie ulega zatem wątpliwości, że przeprowadzone badania stanowią znaczący wkład do nauki, czego potwierdzeniem są również zbliżone tematycznie publikacje Autorki w czasopismach o zasięgu międzynarodowym. Warto podkreślić, że Autorka jest młodą badaczką, której prace już funkcjonują w obiegu międzynarodowym, a to stanowi duże osiągnięcie. W swojej rozprawie wskazuje także na kierunki dalszych badań, które planuje podjąć w przyszłości.

Przy ocenie przedstawionej do recenzji pracy doktorskiej nie można pominąć faktu, że jest ona bardzo obszerna (niemal 250 stron wraz z załącznikami). Wynika to z ogromu informacji, które Autorka musiała uwzględnić, przedstawiając stosunkowo nową problematykę oraz złożony schemat badawczy, w tym przeprowadzone analizy danych uzyskanych w badaniu z zastosowaniem rezonansu magnetycznego. Wykonana przez Autorkę

praca jest wręcz tytaniczna, chociaż nie wolna od pewnych niedoskonałości (co jednak wydaje się zrozumiałe przy takiej ilości materiału, który składa się na tę rozprawę doktorską).

W części teoretycznej pracy Autorka omawia pokrótce dyskutowane w literaturze przedmiotu zachowania rozpatrywane w ramach CSBD i kryteria diagnostyczne zaburzenia. Prezentuje aktualny stan wiedzy naukowej na ten temat i wskazuje na zagadnienia, które wymagają dalszych badań naukowych (z tego względu koncentruje się na mechanizmach mózgowych omawianego zjawiska), wreszcie przedstawia główne cele naukowe oraz formułuje hipotezy badawcze. W części empirycznej pracy omawia cykl badań własnych obejmujących badanie wstępne, badanie kwestionariuszowe (zestaw kwestionariuszy samoopisowych wypełnianych online), badanie komputerowe z użyciem serii zadań behawioralnych oraz badanie struktury i funkcji mózgu z wykorzystaniem rezonansu magnetycznego.

W części teoretycznej pracy Autorka dyskutuje problem terminologii, definicji i kryteriów diagnostycznych proponowanego zaburzenia obejmującego kompulsywne zachowania seksualne. Odnosi się przy tym do aktualnej wiedzy, ale prezentuje także krótką historię dyskusji nad opisem zjawiska i próbami jego klasyfikacji. Bardzo podoba mi się krytyczne podejście Autorki do omawianej literatury i formułowanie pytań oraz wątpliwości, które wynikają z braku dostatecznej liczby badań. Szczególną wartość ma krytyczna analiza koncepcji dotyczących mechanizmów wyjaśniających rozwój zaburzenia obejmującego kompulsywne zachowania seksualne. Jednak zarówno opis zachowań problemowych jakimi są kompulsywne zachowania seksualne, jak i opis możliwych konsekwencji są dosyć oszczędne i pozostawiają uczucie pewnego niedosytu. Jest to ważne ze względu na istniejące wciąż kontrowersje dotyczące klasyfikacji objawów zaburzenia. W tej części ważnym uzupełnieniem mogłoby być przytoczenie (anonimowych) historii pacjentów, obrazujących omawiane trudności (choć pewnie zwiększyłyby to znacznie i tak już dużą objętość pracy). Brakuje również omówienia roli czynników psychospołecznych, np. takich jak przekonania i zaangażowanie religijne. Ogólnie, bardziej pogłębiona prezentacja sytuacji psychologicznej osób przejawiających kompulsywne zachowania seksualne stanowiłaby w większym stopniu przekonujące wprowadzenie do badań własnych (ewentualnie przydałoby się tutaj odniesienie do opublikowanych prac tę sytuację opisujących). Pewien niedosyt pozostawia również dosyć pobieżne i niezbyt klarowne omówienie wyników badania na dużej polskiej próbie respondentów (str. 16), którego wyniki również wydają się istotne dla opisu fenomenu kompulsywnych zachowań seksualnych i proponowanego zaburzenia. Kolejny wprowadzony

wątek, istotny, ale również nieomówiony szerzej, to kwestia analogii do problemu heterogeniczności grupy osób pijących alkohol w sposób szkodliwy (str. 38). Szersze omówienie tego zagadnienia wzbogaciłoby narrację na temat mechanizmów związanych z CSBD.

Jeżeli chodzi o dalszą część przedstawionej do oceny pracy doktorskiej, to mam uwagę do sformułowanych w niej hipotez. Hipotezy 1 i 6 mają postać złożoną, która nie jest poprawna. Założenia dotyczące różnic strukturalnych w mózgowym układzie nagrody powinny zostać sformułowane oddzielnie, tak jak to ma miejsce w przypadku hipotezy 12. W przypadku wszystkich tych trzech hipotez (1, 6 i 12) powinny zostać jasno wskazane te obszary mózgu (regiony zainteresowania), co do których zakładane jest występowanie różnic strukturalnych w grupie pacjentów w porównaniu do grupy kontrolnej (wytypowane oczywiście na podstawie wcześniejszego przeglądu literatury). Jeżeli to uzasadnione, powinny także zostać postawione pytania badawcze o to, czy istnieją różnice dotyczące innych regionów zainteresowania. Te informacje (dotyczące konkretnych regionów zainteresowania) zaprezentowano w sposób systematyczny dopiero w opisie badania III (rozdział 6). To kwestia na tyle podstawowa, że zakładam niedopatrzenie wynikające z konieczności pracy nad ogromem materiału składającego się na tę rozprawę doktorską.

Jeśli chodzi o opis cyklu badań własnych, to nie jest on niestety w pełni klarowny. Informacja wprost o tym, że w trzech opisanych badaniach brały udział te same osoby, pojawia się dopiero w dyskusji. Na etapie opisu tych badań brakuje tej informacji, nawet Tabela 1 nie jest pod tym względem wystarczająco klarowna. Na docenienie zasługuje z kolei kilkuetapowa, przemyślana procedura rekrutacji osób do grupy badawczej, chociaż w mojej opinii szkoda, że nie zastosowano dodatkowo ustrukturalizowanego wywiadu klinicznego (w Polsce dostępny jedynie SCID-I wg DSM-IV-TR), który mógłby dostarczyć wielu informacji na temat zrekrutowanej grupy (np. o zaburzeniach współwystępujących). Nie jest także opisana w sposób dostateczny procedura rekrutacji osób do grupy kontrolnej. W pracy jest napisane (str. 45), że „W procedurze rekrutacji przywiązano dużą uwagę do sprawdzenia czy Badani spełniają kryteria zdrowia psychicznego...”. Pomijając kwestię poprawności językowej przytoczonego zdania, nie jest jasne kto dokonywał oceny, w jaki sposób – czy podobnie, jak w przypadku grupy pacjentów? Ponadto, w mojej opinii wielka szkoda, że także wobec grupy kontrolnej nie zastosowano wywiadu klinicznego, w tym także na temat zachowań seksualnych. Takie badanie byłoby niezmiernie ciekawe i mogłoby potencjalnie wnieść wiele do rozumienia problemu kompulsywnych zachowań seksualnych, zwłaszcza

biorąc pod uwagę fakt, że nasilenie tych zachowań w grupie badanych pacjentów było zróżnicowane.

Należy docenić, że w ramach opisywanego projektu badawczego przeprowadzono dodatkowe badanie w celu kontrolowania różnic pomiędzy grupami w poziomie stężenia niektórych hormonów, które mogą wpływać na nasilenie potrzeb seksualnych. W tym celu pobrano od osób badanych krew i wykonano badania laboratoryjne. Uwzględnienie tej kwestii w projekcie badawczym potwierdza bardzo dobre przygotowanie Autorki w zakresie planowania i prowadzenia badań naukowych uwzględniających także czynniki biologiczne.

Zastosowane kwestionariusze samoopisowe mogłyby zostać opisane bardziej szczegółowo (np. Autorka mogłaby skomentować ich własności psychometryczne). W przypadku niektórych z nich nie jest jasne, czy nie zostały przetłumaczone na potrzeby badań własnych – jeżeli tak, wersje eksperymentalne powinny zostać umieszczone w załączniku. Natomiast Tabela 2, zawierająca opis wskaźników samoopisowych jest klarowna i bardzo pomocna w odbiorze prezentowanych treści.

Zastosowanie autorskiego wywiadu psychologiczno-seksuologicznego jest ważnym elementem zaprezentowanego w ramach rozprawy doktorskiej projektu badawczego i dostarczyło wielu interesujących danych. Jednak, tak jak w przypadku wprowadzenia teoretycznego, pozostawia pewien niedosyt. Warto by przedstawić wyniki w sposób bardziej uspołniony i klarowny, np. podawać wartości dla zachowań problemowych w ciągu życia, w ciągu ostatniego roku i w ostatnim miesiącu (czy przed zgłoszeniem się na leczenie/rozpoznanie problemu i po zgłoszeniu), oprócz średnich podawać wartości minimalne i maksymalne – może korzystne było by podanie wyników w tabeli zbiorczej? Szczególny niedosyt pozostawia brak szczegółowych danych na temat wzorców przebiegu problematycznej aktywności seksualnej osób badanych (str. 68-69). Rozszerzenie tego krótkiego fragmentu byłoby ważnym uzupełnieniem i w mojej opinii w większym stopniu przyczyniłoby się do realizacji założonego celu „wnikliwej oceny” funkcjonowania osób wykazujących objawy CSBD.

Jeżeli chodzi o przeprowadzone badania z zastosowaniem zadań behawioralnych i neuroobrazowania, to ta część rozprawy doktorskiej, w której są one opisane, jest bardzo obszerna, opisywane procedury są bardzo złożone, analizowanego materiału jest bardzo dużo; dlatego też doceniam widoczne wysiłki Autorki, aby przedstawić procedury i analizy wyników z badania II i III w sposób możliwie jak najbardziej klarowny. Sam ten opis wskazuje na dużą wiedzę Autorki i swobodę w poruszaniu się w ramach opisywanych

obszarów badawczych. Dwie uwagi: W pierwszym zadaniu Stop Signal Task nie znalazłam informacji na temat tego, jak zostały dobrane zdjęcia erotyczne. Czy pochodzą z jakiejś określonej bazy? Czy w pozostałych badaniach, w których wykorzystywano zdjęcia erotyczne, korzystano z tej samej puli, czy też innej? Z kolei odnośnie do badania III, informacje na temat wybranych regionów zainteresowania zdecydowanie powinny znaleźć się w pracy wcześniej, na etapie prezentacji hipotez. Przykładowo fragment z końca strony 126 powinien zostać przeniesiony do rozdziału 2.2, tak, aby było jasne, jakie były założenia odnośnie do różnic między grupami w zakresie struktury mózgu. Wówczas od początku rozprawy byłoby klarowne, jakimi konkretnie regionami mózgu wybranymi na podstawie wcześniejszego przeglądu literatury interesowała się Autorka w badaniu własnym z zastosowaniem rezonansu magnetycznego. Podobna uwaga dotyczy pozostałych regionów zainteresowania, przywoływanych w dalszej części rozdziału 6. Na docenienie zasługuje z kolei omówienie ograniczeń metody rezonansu magnetycznego w kontekście badania własnego.

Ważną częścią rozprawy są oczywiście analizy stanowiące próbę wyodrębnienia podtypów CSBD (weryfikacja hipotezy o homogeniczności mechanizmu związanego z nasileniem kompulsywnych zachowań seksualnych jest wszak głównym celem pracy, zapowiedzianym w jej tytule). Autorka zaproponowała unikalną procedurę analizy skupień, odwołującą się do parametrów opisywanych dla wszystkich przeprowadzonych badań i polegającą na zastosowaniu trzech różnych metod. Jest to zdecydowanie nowatorski aspekt pracy, stanowiący znaczny wkład w rozwój wiedzy na temat zaburzenia związanego z kompulsywnymi zachowaniami seksualnymi. Autorka dyskutuje przy tym ograniczenia i wady zastosowanej procedury. Podstawowym ograniczeniem jest tu oczywiście liczebność próby. Pewien niedosyt pozostawia nie do końca klarowny i dosyć skąpy opis wyodrębnionych podgrup. Autorka wskazuje jednak wprost, że wyniki procedury klastrowania nie są jednoznaczne, a ich interpretacja stanowi duże wyzwanie. Warto podkreślić, że jest tak także ze względu na pionierski charakter zaproponowanych analiz. Wszelkie niedostatki rekompensuje natomiast pogłębiona dyskusja ogólna wyników w rozdziale 8 (oraz 9), w której Autorka zawarła interpretację wyników z różnych perspektyw, z odniesieniem do dostępnej literatury przedmiotu, wskazała ograniczenia badań własnych oraz kierunki przyszłych badań. Ta część rozprawy potwierdza dojrzałość naukową doktorantki, tj. gotowość do samodzielnego prowadzenia badań naukowych.

Uwaga ogólna dotycząca strony formalnej pracy: w tekście jest niestety sporo błędów językowo-stylistycznych.

Ogólnie jednak sformułowane przeze mnie uwagi krytyczne mają charakter dyskusyjny lub poboczny i nie wpływają na moją całościową pozytywną ocenę przedłożonej mi do recenzji rozprawy doktorskiej.

Podsumowanie i wniosek końcowy

Podsumowując, rozprawę doktorską p. Małgorzaty Draps oceniam ogólnie bardzo pozytywnie. Autorka posiada odpowiednie kompetencje badawcze, spełniając z nawiązką oczekiwania formułowane względem osób ubiegających się o stopień naukowy doktora. Przedstawiona dysertacja wskazuje na umiejętność samodzielnego prowadzenia badań naukowych przez Autorkę. **Stwierdzam więc, że przedstawiona mi do oceny rozprawa doktorska spełnia warunki określone w Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z dnia 21.06.2016 roku, poz. 882), dlatego też wnioskuję o dopuszczenie mgr Małgorzaty Draps do dalszych etapów przewodu doktorskiego.**